

Europos Sąjungos
Taryba

Briuselis, 2023 m. spalio 9 d.
(OR. en)

13517/23

SOC 647
ANTIDISCRIM 168
GENDER 187
JAI 1231
FREMP 265
COHOM 195
EDUC 374

POSĖDŽIO REZULTATAI

nuo: Tarybos generalinio sekretoriato

kam: Delegacijoms

Ankstesnio
dokumento Nr.: 13167/23

Dalykas: Tarybos išvados dėl priemonių, kuriomis romams užtikrinamos vienodos galimybės gauti tinkamą ir desegreguotą būstą ir sprendžiamas segreguotų gyvenviečių klausimas

Delegacijoms priede pateikiamos Tarybos išvados pirmiau nurodyta tema, kurias 2023 m. spalio 9 d. posėdyje patvirtino EPSCO taryba.

**Priemonės, kuriomis romams¹ užtikrinamos vienodos galimybės gauti tinkamą ir
desegreguotą būstą ir sprendžiamas segreguotų gyvenviečių² klausimas**

Tarybos išvados

PRIMINDAMA, KAD:

1. pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 10 straipsnį, nustatydamą ir įgyvendindamą savo politikos kryptis ir veiksmus, Sąjunga siekia kovoti su bet kokia diskriminacija dėl lyties, rasinės arba etninės kilmės, religijos ar įsitikinimų, negalios, amžiaus arba seksualinės orientacijos;
2. pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnio 1 dalį draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos;

PRIMINDAMA:

3. Tarybos direktyvą 2000/43/EB, kurioje nustatyta kovos su diskriminacija dėl rasinės ar etninės kilmės sistema, kad ES būtų užtikrintas vienodas požiūris užimtumo, švietimo, socialinės apsaugos (įskaitant socialinį draudimą ir sveikatos priežiūrą), socialinių lengvatų ir galimybės gauti prekes ir paslaugas bei jų tiekimo ir teikimo, įskaitant aprūpinimą būstu, srityse;

¹ Pripažįstant romų bendruomenės narių įvairovę, terminas „romai“ vartojamas kaip bendrasis terminas, kuriuo nurodomos tam tikros įvairios romų kilmės grupės, įskaitant romus, sintus, kalus, čigonus, romanišelius ir bojašus (rudarus). Jis taip pat apima tokias grupes kaip aškaliai, egiptiečiai, Rytų grupės (įskaitant Dom, Lom, Rom ir Abdal), taip pat klajoklių populiacijas, įskaitant etninius klajoklius, jenišus ar tuos romus, kuriems taikomas administracinis terminas „Gens du voyage“, ir žmones, kurie vadina save čigonais, neneigiant ypatingų tų grupių požymių.

² Šiose Tarybos išvadose „segreguotos gyvenvietės“ yra neformalaus ir stabilaus pobūdžio lūšnynai ir standartų neatitinkančio būsto gyvenvietės, kuriems būdinga fizinė, funkcinė ir (arba) socialinė izoliacija, kai objektyvios su būstu, skurdu ir galimybe naudotis teisėmis bei viešosiomis paslaugomis susijusios sąlygos yra gerokai prastesnės, palyginti su likusių gyventojų sąlygomis.

4. Tarybos pamatinį sprendimą 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis³, kuriame teigiama, kad rasizmas ir ksenofobija tiesiogiai pažeidžia laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principus, t. y. principus, kuriais grindžiama Europos Sąjunga ir kurie yra bendri valstybėms narėms;
5. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2020/2184 dėl žmonėms vartoti skirto vandens kokybės, kuriame teigiama, kad visos valstybės narės imasi būtinų priemonių pagerinti ar išlaikyti prieigą prie žmonėms vartoti skirto vandens visiems gyventojams, visų pirma pažeidžiamoms ir marginalizuotoms grupėms;
6. savo rekomendaciją dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo (2021 m.), kurioje Taryba paragino valstybes nares dėti daugiau pastangų romų socialinei ir ekonominei integracijai didinti;
7. Europos socialinių teisių ramstį ir Komisijos pateiktą Europos socialinių teisių ramsčio veiksmų planą. Konkrečiai, Ramsčio 19 principas susijęs su būstu ir parama benamiams ir teigiama, kad asmenims, kuriems to reikia, turi būti suteikiamas kokybiškas socialinis būstas arba teikiama parama aprūpinant būstu; pažeidžiami asmenys turi teisę į tinkamą pagalbą ir apsaugą nuo priverstinio iškeldinimo, ir skatinant benamių socialinę įtrauktį jiems turi būti suteikta tinkama pastogė ir paslaugos. Ramsčio 20 principas susijęs su galimybe naudotis pagrindinėmis paslaugomis ir paaiškinama, kad kiekvienas turi teisę naudotis kokybiškomis pagrindinėmis paslaugomis, be kita ko, vandens tiekimo, sanitarijos, energetikos, transporto, finansinėmis paslaugomis, taip pat skaitmeninio ryšio paslaugomis, ir nurodyta, kad asmenims, neturintiems galimybių naudotis tokiais paslaugomis, turi būti taikomos paramos priemonės;

³ OL L 328, 2008 12 6, p. 55.

8. Europos Parlamento rezoliucijas dėl romų;⁴ įskaitant visų pirma jo Rezoliuciją dėl romų bendruomenių, gyvenančių ES gyvenvietėse, padėties (2022 m.);
9. Komisijos komunikatą „Lygybės sąjunga. 2020–2025 m. ES kovos su rasizmu veiksmų planas“;
10. Komisijos komunikatą „Lygybės sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“, ypač jo 7 pagrindinį tikslą: „Suteikti daugiau veiksmingų vienodų galimybių gauti tinkamą atskirą būstą ir naudotis esminėmis paslaugomis“;
11. Komisijos komunikatą „Lygybės sąjunga. 2020–2025 m. lyčių lygybės strategija“, kuriame nurodoma, kad moterys gali patirti „diskriminaciją dėl kelių asmeninių savybių“. Konkrečiai romų moterys gali patirti diskriminaciją dėl savo lyties, taip pat dėl rasinės ar etninės kilmės;
12. 2021 m. birželio 21 d. ES institucijų, valstybių narių ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto, Regionų komiteto ir pilietinės visuomenės atstovų pasirašytą Lisabonos deklaraciją dėl Europos kovos su benamyste platformos, kuria skatinama į asmenis bei aprūpinimą būstu orientuotu ir integruotu požiūriu grindžiama politika;
13. Europos Tarybos mažumų apsaugos teisinę sistemą ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, visų pirma susijusią su akivaizdžiai diskriminacine romų segregavimo praktika;
14. Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi darbotvarkę iki 2030 m., ypač darnaus vystymosi tikslus (DVT) Nr. 1 (skurdo panaikinimas), Nr. 10 (nelygybės mažinimas) ir Nr. 11 (darnūs miestai ir gyvenvietės);

⁴ OL C 199 E, 2012 7 7, p. 112; OL C 468, 2016 12 15, p. 36; OL C 449, 2020 12 13, p. 2, ir OL C 385, 2021 9 22, p. 104.

PRIPAŽINDAMA, KAD:

15. skurdas ir socialinė atskirtis, taip pat kiti veiksniai, tokie kaip reikšmingų politikos priemonių ar investicijų trūkumas, ribotas socialinio būsto prieinamumas ir prasta jo kokybė, diskriminacija būsto rinkoje ir segregacija, lėmė tai, kad kai kuriose valstybėse narėse galimybės gauti būstą atotrūkis tarp pažeidžiamoje padėtyje esančių grupių, įskaitant romus, ir likusių gyventojų pastaraisiais metais beveik nepakito;
16. remiantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros (FRA) neseniai atliktu tyrimu, kuriame dėmesys sutelktas į dešimt Europos šalių, 52 % romų namų ūkių gyvena prastomis būsto sąlygomis, palyginti su 17 % likusių ES gyventojų. 82 % romų gyvena perpildytuose namų ūkiuose, o 22 % namuose neturi vandentiekio, palyginti su 1,5 % visų gyventojų. 24 % ieškodami būsto patyrė diskriminaciją dėl to, kad yra romai⁵. Iš ankstesnio, 2019 m. šešiose kitose valstybėse narėse atlikto FRA tyrimo⁶ rezultatų matyti, kad esama panašaus su prastomis būsto sąlygomis susijusio atotrūkio tarp romų ir ne romų.
17. duomenys yra renkami nacionaliniu lygmeniu laikantis nacionalinių konstitucinių ir teisėkūros reikalavimų, taip pat vadovaujantis politiniais ir etikos sumetimais, kad būtų galima analizuoti viešąją politiką, kuria siekiama spręsti daugialypės diskriminacijos ir kitus romams poveikį darančius klausimus, įskaitant atskirtį būsto srityje. Tačiau tokie duomenys ne visada pakankamai gerai apibrėžti ir ne visada tiksliai atspindi realią esamą padėtį skirtingose valstybėse narėse;

⁵ FRA, *Roma in 10 European Countries* (Rimai dešimtyje Europos šalių) (2022 m). (Ataskaitoje nagrinėta padėtis šiose valstybėse narėse: Bulgarijoje, Čekijoje, Graikijoje, Italijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje ir Vengrijoje).

⁶ [FRA, Roma and Travellers in six countries \(2020\)](#) (Rimai ir klajokliai šešiose šalyse). (Ataskaitoje nagrinėta padėtis šiose valstybėse narėse: Airijoje, Belgijoje, Nyderlanduose, Prancūzijoje ir Švedijoje, taip pat buvusioje valstybėje narėje Jungtinėje Karalystėje).

18. ES vertybės gali vyrauti tik visuomenėje, kurioje gerbiama įvairovė, pliuralizmas, nediskriminavimas, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir lyčių lygybė, o valstybės narės turėtų garantuoti šias vertybes visiems žmonėms, įskaitant romus;
19. visapusiškas ir aktyvus romų dalyvavimas visuomenėje ir jų įtrauktis, taip pat kovos su diskriminacija priemonės reikšmingai sumažina iššūkius, susijusius su jų būsto sąlygomis, įskaitant problemas, kylančias dėl likusios gyventojų dalies išankstinių nuostatų. Vienodų ir veiksmingų galimybių įsidarbinti ir naudotis tokiais visuotinėmis paslaugomis kaip švietimas ir mokymas, socialinė apsauga ir sveikatos priežiūra, užtikrinimas šiuo atžvilgiu yra vienas iš svarbiausių prioritetų;
20. „priešiškumas čigonams“ yra nepaprastai paplitusi rasizmo forma, kilusi dėl plačiosios visuomenės požiūrio į tuos, kurie istorinio „priskyrimo kitokiam“ procese laikomi „čigonais“, taip pat dėl visuomenės elgesio su tokiais asmenimis, ir toks priešiškumas grindžiamas stereotipais ir neigiamomis nuostatomis, kurie kartais gali būti netyčiniai ar nesąmoningi. Visos Europos Sąjungos valstybės narės yra pripažinusios, kad priešiškumas romams yra kliūtis įtraukčiai, todėl svarbu su juo kovoti⁷;
21. daugialypė diskriminacija didina priešiškumą romams; tai reiškia, kad asmuo gali būti diskriminuojamas dėl savo rasinės ar etninės kilmės ir kartu dėl savo lyties, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar seksualinės orientacijos;
22. romų bendruomenių segregaciją kartais dar labiau padidina gentrifikacija vadinamas reiškinys, dėl kurio mažas pajamas gaunantys asmenys ir šeimos gali būti priversti išvykti iš vietovių, kuriose nekilnojamojo turto vertė labai padidėja;

⁷ Tarybos rekomendacija dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo (2021 m.), 2 punktas.

ATSIŽVELGDAMA Į TAI, KAD:

23. dėl tokių priežasčių kaip socialinis bei ekonominis pažeidžiamumas arba diskriminacija būsto prieinamumo srityje, nemažai romų susiduria su sunkumais norėdami gauti tinkamą būstą, todėl daugelis šios bendruomenės narių neturi kitos išeities kaip gyventi standartų neatitinkančiame būste segreguotose gyvenvietėse. Būsto kokybė daro reikšmingą tiesioginį poveikį romų, ypač vaikų, gyvenimo sąlygoms, gyvenimo galimybėms, galimybei įgyti išsilavinimą ir lygioms galimybėms apskritai. Vienodos galimybės gauti tinkamą būstą yra visapusiško naudojimosi pagrindinėmis teisėmis ir oraus gyvenimo išankstinė sąlyga. Įgyvendinant romams skirtą būsto politiką turi būti laikomasi atitinkamų žmogaus teisių principų;
24. kliūtys, su kuriomis romai dažnai susiduria norėdami gauti tinkamą būstą, sustiprina iš kartos į kartą perduodamo skurdo ir žmogaus teisių pažeidimų užburtą ratą. Taip sumažėja tikėtina gyvenimo trukmė ir trukdoma socialinei sanglaudai;
25. nepaisant esamų politinių, finansinių ir teisinių priemonių ir jau įdėtų pastangų spręsti romų patiriamos nelygybės būsto srityje ir prastų būsto sąlygų problemą, kai kuriose valstybėse narėse romų galimybės gauti būstą tebėra nevienodos. Todėl svarbu pašalinti šią nelygybę ir užtikrinti romų bendruomenėms galimybę gauti tinkamą būstą;
26. būsto sąlygoms gerinti ir būsto segregacijos, kurią lemia diskriminacija arba skurdas ir socialinė atkirtis, panaikinimui Europos Sąjungoje remti turėtų būti tinkamai naudojamos ES finansinės priemonės kartu su nacionaliniais, regioniniais ir vietos finansavimo šaltiniais. Tam, kad šie tikslai būtų pasiekti, svarbu inicijuoti ir įgyvendinti programas, kuriomis daugiausia dėmesio būtų skiriama netinkamo būsto klausimui spręsti, taip pat kitiems romų patiriamiems socialiniams ir ekonominiams iššūkiams;
27. norint pasiekti veiksmingų rezultatų, reikia glaudaus įvairių suinteresuotųjų subjektų bendradarbiavimo, kiekvienam iš jų prisidedant savo kompetencijos srityje, visų pirma vietos lygmeniu, kai tinkama;

28. svarbu užtikrinti, kad formuojant ir įgyvendinant politiką, kuria konkrečiai siekiama kovoti su romų segregacija ir diskriminacija būsto srityje, būtų konsultuojamasi su romų bendruomenių ir romams palankios pilietinės visuomenės nariais ir jie būtų įtraukti į procesą;
29. siekiant panaikinti prieš romus nukreiptą būsto segregaciją, be kita ko, pagerinti romų klajoklių būsto sąlygas valstybėse narėse, kuriose šių bendruomenių yra, taip pat ES judžių romų, kurie naudojami sezoninio ar trumpalaikio įsidarbinimo galimybėmis, būsto sąlygas, labai svarbus tarptautinis bendradarbiavimas ir tarpusavio mokymasis;
30. šios išvados grindžiamos Europos Vadovų Tarybos, Tarybos, Europos Parlamento ir Komisijos anksčiau atliktu darbu ir politiniais įsipareigojimais, taip pat kitų atitinkamų suinteresuotųjų subjektų atliktu darbu, įskaitant priede išvardytus dokumentus,

EUROPOS SĄJUNGOS TARYBA

PRAŠO VALSTYBIŲ NARIŲ, vadovaujantis savo nacionaline kompetencija ir atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes:

31. laikantis savo atitinkamų nacionalinių strategijų dėl romų imtis konkrečių priemonių, kad būtų pagerinta romų būsto padėtis ir panaikinta būsto segregacija, kai egzistuoja segreguotos romų gyvenvietės. Šiuo tikslu galima naudotis įvairiomis finansinėmis priemonėmis, įskaitant ESF+, ERPF ir kaimo plėtros programas nacionaliniu ir regionų lygmeniu, taip pat priemones ir iniciatyvas pagal priemonę „Next Generation EU“ ir programą „InvestEU“. Naudojant įvairius finansavimo šaltinius svarbu užtikrinti veiksmingą papildomumą;

32. skirti adekvačius finansinius išteklius infrastruktūrai skurdžiuose rajonuose sukurti, prižiūrėti ar gerinti reikiamu mastu, kiek tai susiję su esminėmis paslaugomis, tokiomis kaip transportas, vandentiekis bei sanitarija, nuotekų surinkimo sistemos, skaitmeniniai tinklai, ir su prieiga prie viešųjų ir privačiųjų paslaugų, tokių kaip atliekų surinkimas, sveikatos centrai, mokyklos, apšvietimas, elektra, dujos ir ryšių tinklai, įskaitant prisijungimą prie telefono ir interneto tinklų, kartu apsvarstant galimybę naudoti novatoriškas, skaitmenines ir žaliasias technologijas. Visos intervencinės priemonės turėtų būti taikomos kartu su aktyviomis segregacijos panaikinimo priemonėmis;
33. tais atvejais, kai romai susiduria su sunkumais norėdami pasinaudoti visuotine būsto politika, įgyvendinti pažeidžiamoms romų bendruomenėms, taip pat kitoms pažeidžiamoms bendruomenėms, skirtas būsto iniciatyvas ir į nacionalines romų įtraukties strategijas įtraukti apsaugos priemones ir įtraukimo kriterijus;
34. teikti atitinkamiems aprūpinimo būstais tarnybų ir kitų sektorių, pavyzdžiui, socialinių paslaugų, švietimo, užimtumo ir sveikatos paslaugų, taip pat vietos administracijų darbuotojams informaciją ir mokymus apie vienodą požiūrį ir kovą su priešišku romams ir diskriminacija;
35. užtikrinti skurdžiose gyvenvietėse gyvenančių šeimų dalyvavimą sprendimų priėmimo procesuose. Tęsti šį darbą kartu su Europos romų pilietine visuomene ir kartu užtikrinti romų dalyvavimą priimant sprendimus visais administraciniais ir valdymo lygmenimis, remiantis vienodo požiūrio principu, ypatingą dėmesį skiriant romų jaunimo ir romų moterų įtraukimo į politikos formavimą svarbai;
36. identifikuoti esamus ES, nacionalinius, regioninius ir vietos finansinius išteklius romų patiriamos būsto segregacijos panaikinimui remti;

PRAŠO KOMISIJOS IR VALSTYBIŲ NARIŲ, glaudžiai bendradarbiaujant ir vadovaujantis savo atitinkama kompetencija bei atsižvelgiant į nacionalines aplinkybes:

37. toliau naudotis ES romų strateginio plano rodiklių rinkiniu⁸ ir siekti, kad būtų įgyvendinti tame plane išdėstyti ES lygmens tikslai, įskaitant, kai aktualu, kiekybinius ir (arba) kokybinius tikslus, nustatytus jų nacionaliniuose romų strateginiuose planuose. Siekiant prisidėti prie sistemingos nacionalinių romų strateginių planų įgyvendinimo stebėsenos ir romų patiriamos būsto segregacijos panaikinimo, rodikliai, be kitų kriterijų, gali būti suskirstyti, *inter alia*, pagal lytį, amžių, priklausomybės arba negalios statusą ir apibrėžti kartu su atitinkamais subjektais, įskaitant romų atstovus;
38. remti ir įgalinti romų pilietinę visuomenę jai siekiant pasinaudoti ES nacionaliniais, regioniniais ir vietos finansiniais ištekliais tokiomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti suinteresuotieji subjektai, kad būtų stiprinamos jos atstovavimo struktūros, taip pat jos gebėjimas aktyviai dalyvauti sprendimų priėmimo procesuose vienodo požiūrio sąlygomis, ypatingą dėmesį skiriant romų jaunimo ir romų moterų įtraukimo į politikos formavimą svarbai;
39. laikantis taikytinų taisyklių užtikrinti veiksmingą išlaidų programų ir priemonių, kuriomis siekiama skatinti romų bendruomenių segregacijos panaikinimą, stebėseną;
40. remti veiksmingą nacionalinių romų kontaktinių centrų veikimą ir jų dalyvavimą formuojant politiką visais lygmenimis, be kita ko, būsto srityje;

⁸ Žr. Tarybos rekomendacijos dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo (2021 m.) 38 punktą ir Komisijos komunikato „Lygybės sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“ (2020 m.) 2 priedą.

PRAŠO KOMISIJOS:

41. remti valstybių narių pastangas spręsti būsto segregacijos ir prastų būsto sąlygų, kai jos egzistuoja, problemą, laikantis Tarybos rekomendacijos dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo (20221 m.) ir, kai aktualu, atsižvelgti į „Europos Parlamento rezoliuciją dėl romų bendruomenių, gyvenančių ES gyvenvietėse, padėties“, taip pat į 2020–2030 m. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginį planą, be kita ko, apsvarstant galimybę panaudoti ES lėšas, investuojamas į būstus ir infrastruktūrą, bei tinkamai tokį panaudojimą remiant;
42. skatinti konkrečius veiksmus, kad būtų garantuojamos veiksmingos ir realios romų galimybės gauti nesegreguotą būstą, laikantis požiūrio, kuriuo pripažįstama, kad asmuo gali būti diskriminuojamas dėl savo rasinės ar etninės kilmės ir tuo pat metu dėl lyties, religijos ar tikėjimo, negalios, amžiaus ar socialinės orientacijos, ir skiriant ypatingą dėmesį jaunimui bei vaikams, taip pat bet kurios formos smurto prieš moteris ir prekybos žmonėmis aukoms;
43. skatinti tarpvalstybinį bendradarbiavimą ir valstybių narių dalijimąsi gerosios praktikos pavyzdžiais.

Nuorodos

1. Europos Vadovų Taryba

Europos Vadovų Tarybos išvados (2011 m. birželio 23–24 d.), dok. EUCO 23/1/11 REV 1, p. 13

2. ES teisės aktai

2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva 2000/43/EB, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (OL L 180, 2000 7 19, p. 22)

2020 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2020/2184 dėl žmoniems naudoti skirto vandens kokybės (OL L 435, 2020 12 23, p. 1)

2008 m. lapkričio 28 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/913/TVR dėl kovos su tam tikromis rasizmo ir ksenofobijos formomis bei apraiškomis baudžiamosios teisės priemonėmis (OL L 328, 2008 12 6, p. 55.)

3. Taryba

Rekomendacija dėl romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo (OL C 93, 2021 3 19, p. 1)

4. Komisija

Komunikatas „Lygybės Sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“ (COM(2020) 620 final)

Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai – Rodiklių rinkinys, II priedas

Komunikatas „Lygybės sąjunga. 2020–2025 m. lyčių lygybės strategija“ (dok. 6678/20)

5. Europos Parlamentas

2022 m. spalio 5 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl romų bendruomenių, gyvenančių ES gyvenvietėse, padėties (2022/2662(RSP))

6. Regionų komitetas

Regionų komiteto nuomonė: „Lygybės sąjunga. ES romų lygybės, įtraukties ir dalyvavimo strateginis planas“, 2021 m.

7. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA)

Roma in Ten European Countries (Rimai dešimtyje Europos šalių), 2022 m.

Roma and Travellers in six countries (Rimai ir keliautojai šešiose šalyse), 2020 m.

8. Kita

Lisabonos deklaracija dėl Europos kovos su benamyste platformos (2021 m. birželio 21 d.)

BYLA ORŠUŠ IR KITI PRIEŠ KROATIJA. Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT)

Alvaro Gil-Robles galutinis pranešimas apie romų, sintų ir klajoklių žmogaus teisių padėtį Europoje (2006 m. vasario 15 d.)

Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnis

Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo 1 straipsnis

Vaiko teisių konvencijos 28 ir 30 straipsniai

Tautinėms arba etninėms, religinėms arba kalbinėms mažumoms priklausančių asmenų teisių deklaracija

1960 m. gruodžio 14 d. Konvencijos dėl kovos su diskriminacija švietimo srityje 1 ir 3 straipsniai

FEANTSA pareiškimas „Romų padėtis aprūpinimo būstu srityje ES tebėra sudėtinga“

9. Europos Taryba

Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (2000) 4 valstybėms narėms dėl romų / čigonų vaikų švietimo Europoje (priimta 2000 m. vasario 3 d.) ir jos priedėlis

Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2009)4 valstybėms narėms dėl romų ir klajoklių švietimo Europoje (priimta 2009 m. birželio 17 d.)

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1203 (1993) dėl čigonų Europoje

Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija Nr. 1557 (2002) dėl romų teisinės padėties Europoje